

Софийски университет „Св. Климент Охридски“
ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ
СПЕЦИАЛНОСТ: ПОЛИТОЛОГИЯ
НАПРАВЛЕНИЕ: МЕЖДУНАРОДНИ ОТНОШЕНИЯ

Мартина Цветанова Маринова

**ПАРТИЙНА СИСТЕМА В ЕС – ДИНАМИКА СЛЕД ЛИСАБОНСКИЯ
ДОГОВОР**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертация за присъждане на образователна и научна степен „Доктор“

Научен ръководител: проф. д-р Румяна Коларова

София, 2024

Дисертационният труд е обсъден и насрочен за публична защита на заседание на Катедра „Политология“ към Философски факултет на СУ „Св. Климент Охридски“ на 31 януари 2024 г.

Дисертационният труд е в обем от 270 страници и включва увод, пет глави, заключение и библиография.

Библиографията обхваща 251 използвани източника, от които 246 на английски език и 5 на български език.

Ключови думи: европейска партийна система, европейски политически партии, Европейски парламент, парламентаризация, партизация, избори за Европейски парламент в България, процеси на поляризация, Европейски съюз.

Съдържание

1. Обща характеристика на дисертационния труд	4
1.1 Актуалност на изследвания проблем	4
1.2 Цел на дисертационния труд и изследователски задачи	4
1.3 Методи на изследване	6
2. Структура и кратко изложение на дисертационния труд	6
2.1 Съдържание	7
3. Резултати от изследването	9
3.1 Глава I	9
3.2 Глава II	15
3.3 Глава III	22
3.4 Глава IV	28
3.5 Глава V	31
4. Заключение и научни приноси на дисертационния труд	34
5. Списък на научните публикации	37
6. Библиография	38

Съдържание на таблиците

Табл. 1 Изграждане на партийни връзки между различните нива на управление в ЕС	11
Табл. 2 Процентен дял на процесите на поляризиране	12

Обща характеристика на дисертационния труд

Актуалност на изследвания проблем

Актуалността на дисертационния труд изцяло е залегнала в обекта на изследването, а именно европейската партийна система. Партизацията на ниво Европейски съюз (ЕС) е въпрос, който широко се разглежда в международната научна литература. Представеният труд включва в себе си изследване на ключови предизвикателства пред бъдещото развитие на европейската партийна система – формирането на наднационална партийност, процесите на поляризиране в Европейския парламент (ЕП) и транснационални листи при избори за ЕП. Темата е на пръв поглед тясно формулирана, но има изключително значимо влияние върху цялостното развитие на европейския интеграционен проект и неговата демократична легитимност, особено на фона на безпрецедентните съвременни геополитически кризи.

Политическите партии на европейско ниво (европартиите) – рядко се появяват като обект на академичния дискурс в дългия дебат за конституционната и институционалната реформа на ЕС, който съпътства ратифицирането на Лисабонския договор. Дисертационният труд, признавайки нарастващата роля на политическите партии в политиката на ЕС и тяхното значение за легитимирането му, разглежда механизмите от правната рамка на ЕС, които подпомагат развитието на партизацията на ниво ЕС и по какъв начин се развива динамиката на партийната система на ЕС.

Цел на дисертационния труд и изследователски задачи.

Основната цел на дисертационния труд е да се проследят и анализират три ключови процеса определящи динамиката на европейската партийна система и обуславящи процесите на поляризиране след влизането в сила на Договора от Лисабон.

Основната изследователска хипотеза в дисертационния труд е отговор на изследователския въпрос: дали конституирането на европейската партийна система и тенденциите на нейната промяна се обуславят от процесите на поляризация на националните партийни системи или са следствие от два ключови процеса на европейско ниво - парламентаризация и партизация? Този многомерен въпрос има няколко важни аспекта: /1/ дали политическата ситуация в ЕП е резултат от кризата на европейските демокрации и нарастващата подкрепа за антисистемни политически партии (крайно десни и крайно леви) или /2/ е свързана с нарастването на подкрепата за евроскептицизма и възникването на относително хомогенна евроскептична и дори антиевропейска политическа алтернатива или /3/ е проява на политическа дестабилизация породена от поредицата общоевропейски кризи (икономическата криза-2009 г., мигрантската криза-2015 г.)

В дисертационния труд са набелязани четири изследователски цели:

1. Първата цел включва преглед на литературата и систематизиране на използвания понятиен апарат. Тази цел задава необходимото начало на дисертационния труд, поради многомерната природа на обекта на изследването и интердисциплинарния характер на изследванията по темата.
2. Втората цел е да се проследи и анализират основните етапи в развитието на европейската партийна система в рамките на трите й „проявления“ – парламентарни групи, европейски партии и национални партийни фамилии (т.н. „партиен триъгълник“¹).
3. Третата цел е да се разгледа по какъв начин процесът на парламентаризация (засилване на правомощията на ЕП) благоприятства развитието на партийността и партийната система в ЕС.
4. Четвъртата цел е да се анализира европеизацията на изборите за ЕП и партизацията на процесите на взимане на решения на всички нива в ЕС.

Набелязаните цели се постигат чрез следните изследователски задачи:

1. Да се направи критичен прочит и опит за систематизиране на академичния дебат относно европейската партийна система и партийните субекти на ниво ЕС;
2. Да се предложи критична оценка на промените в политико-правната рамка на ЕС имащи за цел повишаване на демократична легитимност и да се преосмислят нормативните условията, в които се провеждат европейските избори. Правната рамка свързана с европейските избори е комплексна, тъй като се основава на принципи и норми заложи на европейско ниво, но имплементирани в националното законодателство и също така от националните изборни правила на 27-те държави членки;
3. Да се анализира както организационната и идейна еволюция на Европартиите, така и развитието на транснационалната партийна система, свързано с и породено от разширяването на правомощията на ЕП.

Предмета на настоящето изследване е сложен и многоизмерен и затова формулирането на работни хипотези е от ключово значение. Дефинирани са три работни хипотези:

1. Увеличаването на правомощията на ЕП благоприятства развитието на транснационална партийна система.
2. Промените в модела на междупартийна конкуренция налагат преразглеждане на теорията за ‘дефицит на опозиция’ в ЕП.

¹ Pridham, G., Pridham, P., 1981, p. 319.

3. Изборите за ЕП постепенно придобиват свое специфично, европейско политическо измерение, различно от това, на националните избори. То се проявява както в предизборният дебат, така и в подбора на кандидати, в избирателната активност и в изборните резултати.

Методи за изследване

В дисертационния труд са използвани както качествени, така и количествени методи.

За постигането на първата изследователска са използвани два теоретични модела – на многостепенното управление и на историческия институционализъм.

За постигане на втората цел е проведено качествено изследване на дебати в ЕП, контент анализ на първичното и вторично право в ЕС. За да се обяснят процесите в „партийния триъгълник“ в ЕС се използва многостепенен анализ на актьорите и тяхното взаимодействие.

За постигане на третата цел се използва методи на историческия институционализъм и анализ на документи.

За постигане на четвъртата цел е проведено многокомпонентно изследване, което включва в себе си качествени методи (контент анализ на документи, доклади на комисиите в ЕП, изказвания по време на дебати в ЕП, политически речи на европейски лидери) и количествени методи (статистически анализ на поведението на граждани по време на гласуване на европейски избори).

Структура и кратко изложение на дисертацията

Дисертационния труд започва с дефиниране на обекта на изследване – европейската партийна система. Съществува дългогодишен академичен дебат относно неговите основни характеристики и параметри. Важно уточнение е, че дисертационния труд няма за цел да докаже съществуването на европейската партийна система. Изследванията и анализите в труда са изградени в парадигмата на съществуването ѝ.

В дисертационния труд се разглежда идеята за партийния елемент в ЕС и връзката му с правомощията на ЕП. Партизацията носи своите корени като понятие от теорията за ролята на партиите в американската законодателна политика², според която партиите се формират предимно за разрешаването на колективни проблеми т.е. конфликти създадени на избирателната арена, по отношение на мобилизация на електората и ефективното разграничаване на политическите позиции³. След Лисабонския договор този аспект на

² Cox, G., McCubbins, M. 1993.; Hix, S., 2008.

³ Cox, G., McCubbins, M. 1993.

теорията е въведен и на ниво ЕС. След европейските избори 2014 г. може да се констатира значителна промяна на воденето на предизборна кампания в по-голяма част от държавите членки. Идентифицира се и втори аспект на формирането на партиите – колективните действия в рамките на законодателната власт. Този прочит може да бъде преведен като необходимостта от координиране на поведението на участниците по редица сложни многомерни политически въпроси на ниво ЕС.

Ключово място в дисертационния труд има изследването на процесите на европеизация на изборите за ЕП. Предложеното изследване прилага утвърден и многократно използван в международните сравнителни изследвания теоретичен модел за анализ на модела на европейските избори. Партийната система на европейско ниво и изборите за ЕП са анализирани чрез категории и понятията на сравнителната политология. Партийната система в ЕС и изборите за ЕП са теоретично обвързани, поради легитимното начало на партизацията чрез тях. След първите преки избори за ЕП през 1979 г. европартиите стават по-интегрирани и организирани. За да е успешно изследването на динамиката на европейската партийна система, следва да се анализира поведението на гласоподавателите по време на изборите за ЕП. Това е необходим елемент, защото теорията относно изборите от ‚втори ред‘ открива ниска подкрепа за твърдението, че съществува диференцирано електорално поведение на европейските избори в сравнение с националните избори. Следователно е необходимо проучване на това поведение в рамките на България, за да е възможно откриването на ‚отличителните черти‘ между националния и европейския изборен процес.

Съдържание

Увод		5
Глава 1		9
Концептуализация на основните понятия и подход		
1.1.	Подходи към изучаването на ЕС	10
1.2.	Концептуализация на обекта на изследването – европейска партийна система	25
1.3.	Концептуализация на понятието ‚европейска политическа партия‘	35
1.4.	Европейските политически фондации, европейските политически групи и връзката им с европейските политически партии	54
Глава 2		71
Ефектът на кризите в ЕС за консолидация на европейската партийна система: изследване на кливиджите на ниво ЕС		
2.1.	Теоретична постановка и проучвания	80

2.2.	Дефиниране на понятието 'евроскептицизъм'	83
2.3.	Кризите в ЕС и влиянието им върху европейската партийна система	85
	2.3.1. Финансовата и имигрантската криза – влиянието им върху европейската общност	85
	2.3.2. Политическата криза Брекзит	94
	2.3.3. Новите кризи в ЕС	98
Глава 3		108
Парламентаризация и партизация в ЕС		
3.1.	Институционализиране на европейските политически партии	109
3.2.	Динамика на процеса на парламентаризация на ниво ЕС	122
3.3.	Партизация на ниво ЕС	128
3.4.	Партизация на ниво ЕП	132
3.5.	Политически групи в ЕП – съществува ли ефективна опозиция?	139
Глава 4		154
Политическият дебат за наднационалната партийност и европеизирането на изборите за ЕП		
4.1.	В търсене на демократична легитимност	160
4.2.	Опитите на ЕП за създаване на единна избирателна процедура	168
4.3.	Действаща правна рамка касаеща изборите за ЕП	178
4.4.	Докладът Дъф (2011-2012 г.) и дебатите на ниво ЕС	183
4.5.	Докладът Девеса (2021 г.) и дебатите на ниво ЕС	187
4.6.	Дебатите за наднационалната партийност в Съвета на ЕС	195
Глава 5		
Автономност на процесите на партизация и европеизация на изборите за ЕП		200
5.1.	Влияние на европейските партии по време на изборите за ЕП – какво ни казват манифестите на европейските партии за европеизирането на изборния процес?	200
5.2.	Теорията за 'избори от втори порядък' и теорията за 'значимостта на европейския проект'	225
5.4.	Изследване на поведението на гласоподавателите в три поредни избори за ЕП в България (2009-2019 г.)	235
Заклучение		250
Изследователски приноси на дисертационния труд		253
Библиография		254

Резултати от изследването

Глава I

В първата глава от дисертационния труд се разглеждат основни подходи към изучаването на ЕС и как те се отнасят до процесите на партизация на наднационално ниво. Главата е разделена на четири подглави, които дефинират използвания понятиен апарат, чрез което се постига първата заложена цел в труда. Основните методи, които са използвани са: кабинетно проучване; критичен анализ на използваната научна литература; анализ на изборни резултати и собствени изчисления на процентни дялове на процесите на поляризация в ЕП; изследване на основни партийни документи на официално регистрираните европейски политически партии; сравнителен анализ на финансирането на европейските политически партии, европейските политически фондации и политическите групи в ЕП; контент анализ на партийни документи свързани с подбора и избора на водещи кандидати на официално регистрираните европейски политически партии.

В началната част на първата глава от дисертационния труд се разглеждат теориите относно изучаването на ЕС. Отчита се различното разбиране за динамиката на партийната система в ЕС, което трите основни подхода (неофункционализъм; междуправителствен подход; модела на многостепенното управление) към изучаването на ЕС дефинират. Чрез проучване на литературата са изведени основни понятия от теориите относно европейската интеграция. Последващият критичен анализ предоставя основните разграничения и недостатъци относно разбирането на теориите за обекта на изследването и партизацията като процес в ЕС.

В дисертационния труд се приема подхода на създаден от Хугх и Маркс. Нарастващата значимост на политическото измерение в изследванията на ЕС отразява засилената взаимосвързаност на арените за създаване на политики в многостепенната система на ЕС. Ключово прозрение на Хугх и Маркс предлага нова, задълбочена перспектива относно разглеждането на европейската партийна система и процесите на партизация – „Вземането на решения в ЕС вече не е изолирано от вида политическа конкуренция, която характеризира демократичната политика в държавите членки. Действието се измества от полето на националните правителства и технократите в полуизолация към вътрешната политика в широкия и обичаен смисъл: партийни програми, изборна конкуренция, парламентарни дебати и гласувания, проучвания на общественото мнение и публични референдуми“⁴.

⁴ Hooghe, L., Marks, G., 2001, pp. 9-10.

Във *втората подглава* се дефинира обекта на изследването – европейската партийна система. Какво представлява партийната система на ЕС и как е възможно нейното изследване? Широко прието в академичната общност е, че партийната система се състои от съответните партии, които работят в политическа система, плюс отношенията, които те имат помежду си⁵. Партийната система на европейско ниво отговаря на тези критерии, въпреки че не е напълно идентична с типичната национална партийна система. Тази дефиниция придобива допълнителна комплексност, когато се прилага към многостепенната система на управление на ЕС⁶. Европартиите си взаимодействат в ЕП, където образуват политически групи. От своя страна политическите групи влияят на законодателния процес в ЕС и дейността на ръководните органи на европейско ниво. Европартиите и техните съставни политически групи се конкурират помежду си за влияние в политическия дневен ред на Съюза и в частност на ЕП. В същото време комуникацията с избирателите се осъществява чрез съставните национални партии, докато европартиите действат като посредници в процеса на формиране на политически групи (национални партии — европейски партии — политически групи). Този своеобразен партийен триъгълник⁷ е в основата на дефинирането на европейската партийна система. Използването на този термин в контекста на ЕС е оправдано, тъй като европейските партии се конкурират помежду си и тяхното взаимодействие създава „системен ефект“, т.е. легитимира се функционирането на ЕП. Чрез методите в подхода многостепенно управление е изготвено **първото изследване** в дисертационния труд. Поради многостепенната форма на управление в ЕС, връзките, които се изграждат в това направление са многомерни. В процеса на избор на кандидати за участие в изборите за ЕП основна страна по вземането на решенията са националните партии. Това е действие, което е иницирано от наднационалното ниво, но е изцяло изпълнено на национално. При анализ на първичното и вторично право на ЕС не се открива формален механизъм, по който европейските партии могат да повлияят или регулират този процес. Избора на кандидати за участие в изборите за ЕП се различават спрямо културните и исторически традиции, както и уставите на националните партии. От друга страна, подбора на кандидати относно механизма на водещите кандидати се провежда изцяло на наднационално ниво. В определени европейски политически партии, националните такива участват в процеса, а в други – решението е централизирано. В този процес отново съществуват различни способи за вземане на решението. Другите три връзки представени в таблица 1 са тясно свързани с еволюцията на партизацията на ниво ЕС и първата работната хипотеза. Според Лорд⁸ организационната децентрализация на европейската партийна

⁵ Sartori, J., 1976.

⁶ Hooghe, L., Marks, G., 2001.

⁷ Pridham, G., Pridham, P., 1981, p. 319.

⁸ Lord, C., 2006.

система не пречи на интегритета и ефективността на партиите в целия ЕС, стига тяхната идеологическа и поведенческа кохезия да не е компрометирана. Изследванията върху структурирането на конкуренцията в европейската партийна система подкрепят идеята, че обединяването на националните партийни системи е успешно; европейската партийна система е способна да генерира конкуренция на европейско ниво.

Табл. 1 Изграждане на партийни връзки между различните нива на управление в ЕС .

Ниво	Процес	Актьори	Връзка между актьорите
Наднационално и национално	Избори за ЕП	Национални партии Европейски партии	Националните партии са основни актьори в процеса; европартиите служат като общи организации
Наднационално	Механизъмът на водещите кандидати – подбор на кандидати	Европейски партии Национални партии	Европейските партии са основни актьори в процеса; националните партии участват в процеса по избирането
Наднационално и национално	Функциониране на ЕП	Политически групи Национални партии	Политическите групи координират националните партии и осигуряват достъп до ресурсите на ЕП
Наднационално и национално	Взаимодействие между ЕП и национални парламенти	Политически групи Национални партии	Осъществява се чрез представителството на членовете на ЕП в управителните органи на националните партии; участие в комисиите по европейски въпроси на националните парламенти; членове на ЕП могат да бъдат политически съветници по европейски въпроси
Наднационално	Функциониране на ЕП	Политически групи Европейски партии	Европейските партии координират политическите групи в ЕП. На този етап от развитието, тази връзка все още не е развита в пълния си потенциал

Нарастващият процес на поляризиране е особено важен, когато се разглежда процесът на формиране на мнозинства в ЕП. Следователно присъствието на евроскептични и популистки сили в ЕП продължава да оказва натиск върху основните групи. Процесът на формиране на коалиции става още по-труден, отколкото в миналото. Доказателство за процесите на поляризиране са нивата на проевропейското мнозинство и радикалните политически групи в ЕП. В табл. 2 се откроява, че делът за последните 20 години нараства. Данните са взети от официалните изборни резултати и собствено изчисление. Изводът от изследването е, че се наблюдават определени процеси на засилване на процесите на поляризиране, но същевременно с това европейската партийна система отговаря на многопартийния консенсусен модел и по-точно-„магическата формула в Швейцария“.

Табл. 2 Процентен дял на процесите на поляризиране

	Радикални политически групи	Проевропейско мнозинство	Проевропейско мнозинство+меки евроскептици	Радикални политически групи+меки евроскептици
2019-2024	15%	69%	77%	23%
2014-2019	17%	69%	79%	27%
2014-2009	8%	79%	87%	20%
2009-2004	13%	82%		
2004-1999	13%	81%		

В *третата част* на първата глава се дефинира понятието европейска политическа партия и операционализирането на неговото изследване. Първият учен, който се занимава с разглеждането на европейските политически партии е Хаас⁹. Той определя политическите партии на ниво ЕС като значими носители на ценности и идеологии. Те са основните фактори за успеха или провала на транснационалната идеология. Още по-важното е, че Хаас вижда изследването на развитието на наднационалната партизация като важна перспектива, която може да се използва за анализиране на развитието на ЕС като политическа система. Следва кратка вълна от научен интерес¹⁰ след първите преки избори за ЕП. Междуправителственият подход не обръща особено научно внимание върху развитието и функционирането на европейските партийни обекти. Изследванията върху европартиите по-късно се синхронизират с основното течение на изследванията на ЕС – сравнителната политология¹¹. Недостатъкът на парадигмата, в която се изучават европартиите, е поставянето на националната политическа партия като единствена единица за сравнение. По този начин европейските партии изглеждат слабо развити от гледна точка на формулиране на политики, представителство на интереси, връзка с електората и достъп до медии. Подходът на многостепенното управление отчасти успява да преодолее някои от недостатъците чрез преразпределяне на функциите на европейските политически партии, подобно във федералните държави.

Съществува консенсус сред учените¹² относно броя и основните характеристики на различните фази на развитие на европейските партии, както и решаващата роля на средата (институционалното развитие на ЕС). Основаването на партийното ядро на ЕП в средата на 70-те години се счита за първи етап от развитието на партийния елемент в ЕС.

⁹ Haas, E., 1958, p. 5.

¹⁰ Pridham, G., Pridham, P., 1981; Niedermayer, O., 1984.

¹¹ Hix, S., 1994.

¹² Hix, S., Lord, C., 1997; Kreppel, A., 2002; Hix, S., Noury, A., Roland, G. 2007; Ladrech, R., 1997.

Вторият етап съвпада с изготвянето, ратифицирането и влизането в сила на ЕЕА. В този период транснационалните партийни федерации подкрепят европейската интеграция, според собствената им визия - като „рационални, целенасочени организации, те очевидно имат значителни стимули да формират структурата на институционалните възможности в своя полза, подобно на националните политически партии“¹³.

На третия етап ролята на европейските политически партии бива институционализирана. Нарастващата правомощия на ЕП, новите начини за вземане на решение, съвместната законодателна процедура и разширяването на Съюза водят до организационни промени. Европейските партии демонстрират забележителна адаптивност да променят своите организации и да интегрират голям и разнообразен брой нови членове.

Четвъртият етап (и последен към днешна дата) съвпада с разширяванията от 2004 и 2007 г., както и с прилагането на регламентите от 2003 г. и 2007 г. Във всеки от тези етапи на развитие, интеграцията (институционални стимули) и разширяването (широко разбрано като увеличаване на броя на партиите в партийната система на ЕС) е от първостепенно значение¹⁴.

Зараждането на петия етап настъпва след институционализирането на механизма на водещите кандидати. Все още е прекалено рано, за да е възможно да се проследи дали този механизъм би довел до системни промени в структурата на процеса на вземане на решения в ЕС. През 2014 г., за първи път в историята на ЕС, държавите членки трябва да вземат предвид резултатите от европейските избори при номинирането на председател на ЕК¹⁵. Докато договорите на ЕС не установяват доминирането на европартиите при номинирането на ръководителя на ЕК, лидерите на ЕС определят тази процедурна промяна като основно условие за демократично възраждане: механизъм, целящ да ограничи влиянието на Европейския съвет при преговорите, номинирането и създаването на нови възможности за синхронизация и персонализиране на европейската изборна надпревара. Няколко месеца преди изборите, европейските партийни фамилии обозначават своите потенциални „водещи кандидати“.

Второто изследване в дисертационния труд е свързано с проучването на механизмите на европейските политически партии относно избирането на водещ кандидат. Методологията на изследването е контент анализ на политически документи и протоколи от заседанията на европейските политически партии. В изследването са включени всички регистрирани европейски политически партии. Основните изводи от него са свързани с идеята, че

¹³ Luther, R., Müller-Rommel, K., 2002, p. 340.

¹⁴ Hix, S., Noury, A., Roland, G. 2007

¹⁵ Прилагайки на практика възможността от Лисабонския договор.

европейските партии все още не са в състояние да акумулират позитиви от механизма на водещите кандидати. Механизмът на водещите кандидати бе безусловно успешен в едно направление: подобри функционирането, структурира и обедини европейските партии.

От изследването се открояват следните характеристики: първо, повечето европейски партии възприемат все по-рестриктивни критерии и централизирани процедури за регистрация в процеса на подбор на партийни кандидати. Вътрешнопартийната конкуренция е до известна степен заобиколена от прякото номиниране. Второ, профилите на кандидатите за председател на ЕК илюстрират засилването на разделението между политиката на ниво ЕС и националната политика. Поглеждайки назад към последните лидери на Комисията – Жан-Клод Юнкер, Жозе Мануел Дурао Баросо, Романо Проди, всички те са бивши министър-председатели с дълъг опит начело на национални партии. Обратно, кандидатите, които европартиите подкрепят през 2019 г., се характеризират с дълъг опит в европейските институции (МЕР или членове на ЕК), съчетан с много по-скромна национална политическа кариера. Трето, в противоречие с публичното послание за общоевропейско единство, всички основни проевропейски партийни семейства издигат лидери от Западна Европа през 2019 г.: ЕНП (Германия), ПЕС (Холандия), Зелените (Германия и Холандия), АЛДЕ (Дания).

В *третата подглава* се разглежда своеобразния партийен триъгълник и взаимодействието между елементите му. Тази част от дисертационния труд се фокусира върху партийната политика на ниво ЕС от гледна точка на връзката между политическите групи в ЕП и европартиите. Очевидният резултат от анализа е, че политическите групи на ЕП са по-силни от гледна точка на разгледаните аспекти от съответните европейски политически партии. През 2004 г. въвеждането на публично финансиране на европейските политически партии действа като стимул за евроскептичните семейства. Увеличаването на броя на европейските партии е успоредно с разширяването на компетенциите им: първоначално ограничени единствено до „предлагане на неясни и широки изборителни платформи за европейските избори, партиите постепенно станаха по-важни за подготовката и обучението на кандидатите за ЕП“¹⁶.

Сравнителният анализ на организационната сила е важен индикатор относно връзката между европейските политически партии и политическите групи в ЕП. Според учените в областта на организационните изследвания двете значими променливи относно силата на структурите са: икономическите и кадровите ресурси на организациите. В научната литература също се използва сходен метод за анализ на политическите субекти ¹⁷.

¹⁶ Bardi, L., et al. 2010

¹⁷ Katz, R., Mair, P., 1994; Hix, S., 2002.

Изследването на финансирането на партийните субекти на ниво ЕС се отнася до анализиране на бюджетната рамка на ЕП. Данните за изследването са взети от официалния бюджет на ЕС и от данните в годишните отчети на всички официално регистрирани европейски политически партии и европейски политически фондации. Разпределението на бюджета на ЕП е валиден показател за измерване на баланса на силите между групите и партиите, тъй като двете евроструктури се финансират от една и съща институция, което позволява да разберем коя от двете се счита от европейските институции за най-важна.

След като се регистрират, всички европейски политически партии и фондации могат да подават заявление за европейско финансиране. Единственото допълнително условие за отпускане на финансиране е европейската политическа партия да бъде представена от поне един член на Европейския парламент. Като се има предвид прагът на представителство в поне една четвърт от държавите членки, това условие се изпълнява без затруднения от всички европартии. Изводите, които могат да се направят от изследването на процентния дял от финансирането на европейските политически партии е, че финансирането от ЕС е водещо при финансовите им отчети. Големите европартии ЕНП и ПЕС се самофинансират единствено от членски внос (т.е. в годишните финансови отчети отсъстват приходи от дарения).

Глава II

Във втората глава от дисертационния труд чрез кабинетно проучване е разгледана теорията за кливиджите и е ревизирана на ниво ЕС. Главата е разделена на три подглави, които включват в себе си кабинетно проучване и критичен анализ относно кливидж теорията и нейното проявление на ниво ЕС; за изследването на теорията са избрани казусите: финансовата криза от 2008 г.; имигрантската криза от 2015 г.; политическата криза свързана с механизма върховенство на закона и новите аспекти на евроскептицизма; политическата криза свързана с оттеглянето на Великобритания; пандемията от COVID-19; войната в Украйна и последвалата енергийна криза; систематизиране на литературата относно дефиницията на понятието ‚евроскептицизъм‘, задълбочен анализ относно кризисния потенциал на ЕС и неговото влияние върху европейската партийна система. В главата е изготвено проучване, чрез което се доказва, че до голяма степен процесите на поляризиране не са свързани с ‚голямата коалиция‘ и начина на вземане на решения в ЕП, а по-скоро това е национално отражение на поляризацията на националните партийни системи. Чрез проучването на Чапъл Хил е изследвано отношението на появата на ЕКР върху ЕНП и консервативното крило в ЕП. Като част от изследването са анализирани крайнодесните политически групи в ЕП. Чрез качествен анализ на политически речи и партийни документи (в периода на избраните казуси) се доказва,

че отделните кризи влияят с различен интензитет и характер на европейската партийна система и кливиджите на ниво ЕС.

Въпросът, на който се прави опит за отговор във втората глава е: Кои кливиджи структурират модела на междупартийна конкуренция на европейско ниво? Кливижът на национално ниво град-село на европейско ниво няма проявление, съответно той няма потенциала да генерира конфедеративни партии. Кливиджът църква-държава генерира европейска политическа партия, но съответно няма проява на ниво политически групи в ЕП. Подобен е казусът с националния кливидж център-периферия – ЕСА е европейска политическа партия, но в ЕП са в група със Зелените и потенциалът им за представяне като самостоятелна политическа сила не може да бъде измерен. Изследването в тази част от дисертационния труд се занимава с кливиджите на ниво ЕС. То се основава на теорията на Стейн Рокан и Даниеле Карамани и съответно тяхното отражение в политическите фамилии в Европа. Важен елемент, който следва да се вземе предвид е твърдението на Лейн и Ерсон, че консервативните и либералните партии следва да се разглеждат като „партии, които не са свързани и не произтичат от деления и противопоставяния между избирателите“¹⁸. Изборите 2019 г. могат да бъдат разгледани като своеобразен референдум, тъй като са първото масово изразяване на волята на европейското гражданско общество след Брекзит. Загубеното мнозинство на „голямата коалиция“, която включва двете водещи политически групи в ЕП: ЕНП и ПГА на СД се случва за първи път от десетилетия, което от своя страна допринася за различна конфигурация в процеса на вземането на решения и съставяне на мнозинства. Процесите на поляризиране са свързани с увеличаването на относителния дял на крайно левите и крайно десните. По своята програмна и идеологическа идентичност радикално те са антиевропейски партии (по дефиниция регионалните са проевропейски). Поляризацията на националните партийни системи следва да води до засилване на анти-европейските позиции в ЕП и до поява на антиевропейско представителство в Съвета на ЕС, тогава когато в коалиционните национални правителства има управляващи от радикално десни антиевропейски партии. Кливидж на подобно ниво е невъзможно да възникне, поради несъвместимостта на крайно лявото и крайно дясното, т.е съществува взаимопресичаща се група от избиратели, а не групиране на такива. Това означава, че националните партийни системи се възпроизвеждат в рамката на наднационално ниво и моделът на партийна конкуренция в ЕП не води до възникване на ново групиране на избиратели (voter alignment). Този извод има две емпирични проявления, които са изследвани:

1. Разделението за/против ЕС е в основата на разделението между ЕКР и ЕНП.

¹⁸ Коларова, Р., 2008, р. 114.

2. Разделението за/против ЕС влияе върху конституирането на политическите групи в шестия и седмия ЕП. Първата проява на това разделение е обособяването на радикално дясното на две – антиевропейско и антидемократично крило.

За изследването на ефектите от разделението за/против ЕС са използвани данни от проучването на Чапъл Хил относно идеологическия профил на националните партии и разработен от тях коефициент относно отношението им към ЕС. Създаването на политическата групи и европейската политическа партия на Европейските консерватори и реформисти е повратна точка за ЕС от гледна точка на теорията за кливиджите. Изводите, които могат да се направят от проучването са: ЕКР успява да агрегира нови национални партии от консервативното политическо семейство, които да приемат тази идентичност. Съответно успява и да отслаби консервативното ядро в ЕНП по линия на европейската интеграция - голям брой от партиите, които влизат в състава на ЕКР са отцепени ПП от ЕНП. Вторият извод е свързан със степента на радикализация на политическата група. През периода 2009-2019г. се забелязва ръст на радикално десните партии в групата. Като числови данни увеличението се идентифицира с 30 процентни пункта – от 8% (2009 г.) до 38% (2019 г.). Хомогенността в групата е на сравнително високо ниво.

Анализът на кризисния потенциал на ЕС относно кливидж теория е от съществено значение за разбирането на динамиката на европейската партийна система. Първият разгледан казус е *финансовата криза от 2008 г.* Резултатът от нея е възможно да се дефинира като разделение между нациите кредитори и длъжници. Дискурсивният анализ на изказвания в ЕП в периода разкрива, че този разрыв не олицетворява изказаната от Саймън Хикс хипотеза относно национален-териториален кливидж. Според Хикс той се появява в политиката на ЕС, когато „даден въпрос в дневния ред постави индивиди от различни нации на различни страни на дебата, например когато изглежда, че една национална група печели за сметка на друга“¹⁹. В този случай хипотезата на Саймън Хикс относно териториалното разделение не успява да отговори на основни изисквания от теорията за кливиджите. Подобен кливидж на ниво ЕС не може да съществува, поради причината, че не успява да акумулира подкрепа от електората т.е гласоподавателите не определят позицията си спрямо него и второ няма отражение в политическите семейства в Европа или ЕС. Ефектът от икономическата и мигрантската криза в ЕС е най-видим при засилването на кливиджа отворено-затворено общество и засилването на кливиджа свързан с появата на политическото семейство на новите леви. Тази хипотеза е разгледана чрез анализ на представените партии в седмия и осмия ЕП. Трябва да се има

¹⁹ Hix, S., Hoyland, B., 2011, p. 106.

предвид, че мигрантската криза настъпва в периода между два парламентарни избора (след 2015 г.) и отслабва значително по време на европейските избори 2019 г.

Вторият набелязан казус е *бежанската криза от 2015–2016 г.* Той разкрива нови разделителни линии, които са слабо изразени до онзи момент. Националните партии не само са разделени относно това дали миграцията е заплаха за националните идентичности, но националните правителства и институциите на ЕС не са съгласни относно последиците, които миграцията има за европейската идентичност и европейския проект. Подобен структурен потенциал е неизбежно да не бъде политически мобилизиран и артикулиран от политическите актьори. Бежанската криза от 2015 г. несъмнено се оказва катализатор в динамиката на европейската партийна система. Определени актьори трябва публично да защитават различни позиции в обществения дебат, за да активират латентните конфликти.

Анализите на европейската политики в периода на кризата и след нея, показват възникване на регионални съюзи в ЕС. Най-ярък пример за последиците върху динамиката на европейската партийна система е Вишеградската четворка (V4), състояща се от Полша, Унгария, Чехия и Словакия. Нейното съществуване започва като регионален съюз с цел постигане на членство в ЕС. След изпълнение на целта, съюзът прекъсва със сътрудничеството си. Въпреки това, след бежанската криза, V4 започва да формулира общи позиции и през февруари 2016 г. успешно налага вето върху прилагането на схемата за преразпределение на мигранти в рамките на ЕС. Подходът на многостепенното управление е възможно да даде научно обяснение на сътрудничеството в рамките на V4 (въпреки различните партийни линии на правителствата). Този подход се основава на твърдението, че държавата е основен актьор в европейската интеграция, но за разлика от междуправителствения подход (в това число и либералния междуправителствен подход) набляга на идеята за идентичността в обяснението на политическите процеси след започването на бежанската криза. Според теоретици в полето на подхода многостепенно управление, териториалната идентичност действа като „най-мощният източник на масова политическа мобилизация“²⁰. Подкрепата за десните евроскептични и популистки партии в цяла Европа се движи от културно базирани антиимигрантски нагласи и национализъм. Нещо повече, утвърдените европейски партии не успяват да реагират адекватно в началото на кризата, тъй като са вътрешно дълбоко разделени относно европейската интеграция и влиянието на имиграцията. На този фон бежанската криза може да се разглежда като критичен момент, увеличаващ политизирането на миграцията в ЕС. Политизацията е основна концепция на постфункционализма, която обяснява преминаването

²⁰ Hooghe, L., Marks, G., 2018, p. 113.

от разрешителен консенсус към ограничаващ дисенсус относно европейската интеграция²¹. От гледна точка на теорията за разглеждането на ЕС в светлината на подхода многостепенно управление, V4 може да се разглежда като транснационално партийно сътрудничество или по-точно казано – инструмент за изразяване на антиимиграционни настроения.

Изводите, които могат да се направят от изследването на динамиката на европейската партийна система, породени от финансовата и бежанска криза са следните:

1. Опозицията срещу европейската интеграция в Южна Европа се причислява към полето на мекия евроскептицизъм. Радикалната левица не се противопоставя на базисната идея на европейската интеграция, а по-скоро повече солидарност от страна на ЕС и другите държави членки с тяхното затруднение. В крайна сметка радикалната левица поиска различна, по-солидарна Европа.
2. Евроскептичната реакция на радикалната и националистическо-консервативна десница в ЕС се позиционира в полето на твърдия евроскептицизъм, където изначално се оспорва идеята за интеграцията. Този вид евроскептицизъм иска да се върне към предишното състояние на националната държава, в което националният суверенитет е изцяло в контрола на държавната власт. Евроскептицизъм, който желае да възстанови суверенитета на националните държави и да запази хомогенността на националното население.

Евроскептичните политически партии набират инерция от *политическата криза свързана с Брекзит* и успяват да запазят присъствието си на изборите за ЕП през 2014 г. Общите дялове на евроскептиците остават непроменени в рамките на последните два мандата в ЕП, но се забелязва тенденция за „небалансиран, по-силен десен евроскептицизъм“²². Друг извод, който може да се направи от сравнението на двата последни мандата на ЕП и Брекзит е, че твърдият евроскептицизъм се превръща в маргинална сила в последните избори за ЕП.

Процесите на поляризиране на последния ЕП и краят на голямата коалиция са фактори, които водят до: 1) смекчаването на евроскептичната реторика на ЕКР и КГЕОЛ/СЗЛ и 2) консолидация и подобряване на организационните структури с цел получаване на повече политическо влияние. Това също обяснява поведението на евроскептичните политически партии извън ЕП: Виктор Орбан („Фидес“-Унгария) провежда разговори със Матео Салвини („Северна Лига“-Италия) и Матеуш Моравецки („Право и Справедливост“-Полша) за нов десен политически съюз в ЕП. В краткосрочен план новата връзка на ПП „Фидес“ с дясна евроскептична група може да повлияе на политическия баланс в Парламента. Партията в

²¹ Hooghe, L., Marks, G., 2009, p. 5.

²² Taggart, P., 2020, p. 223.

момента е независима и този статут значително намалява позицията ѝ в ЕП. На политическите групи се дават ресурсите и възможността да получат влиятелни позиции в комисии и като докладчици (пропорционално на размера на групата).

След анализа на кризата Брекзит може да се изведе следния извод: в дългосрочен план опити за реформиране на ЕС в по-междуправителствена мека евроскептична посока биха се увеличили за сметка на твърдите евроскептични идеи. Референдумът за Брекзит превърна оттеглянето от ЕС в жизнеспособна политическа опция, но десният евроскептичен блок на ЕП избра умереността пред радикализацията (важно изключение правят „Алтернатива за Германия“). Ниският интензитет на припокриване с европейската идентичност и политизирането на дебата относно имиграцията са основните фактори, които водят до активирането на този дългогодишен евроскептицизъм. По този начин предизборната кампания за оттегляне на държавата от рамките на общностното пространство мобилизира изключително много поддръжници на Брекзит. Еванс отбелязва непропорционалното увеличение на участието в референдума сред работническата класа, бедните и по-малко образованите, които все още съставляват важна част от британското население²³.

Като отправна точка на изследването на кливиджите на ниво ЕС в светлината на *войната в Украйна и новите кризи в ЕС*, държавите членки показват значителен консенсус и решителност в отговор на войната в Украйна. Съюзът състави амбициозни пакети от санкции, които надхвърлят предишните червени линии и поддържа силна степен на единство в преговорния процес. Нещо повече, войната в Украйна поставя много евроскептици в отбранителни позиции. Разделението между Полша и Унгария изправя министър-председателя Виктор Орбан в допълнителна изолация. След контент анализ на политически речи, партийни документи и изказвания на политически лидери е възможно да се докаже твърдението, че десният евроскептичен център в ЕП отслабва своето консолидиране на базата на външнополитическия кливидж.

Изборната победа на дясната партия „Италиански братя“ на изборите в Италия сигнализира за промяна в развиващата се динамика на евроскептицизма на целия континент. Основна идейна линия, която се открива в изказванията на лидерът на партията Мелони е свързана с установяването на проевропейски дискурс във време на повишено напрежение с Русия. Министър-председателят на Италия в скорошно интервю заявява, че нейната партия „няма антиевропейско крило“²⁴, а „една линия свързана с европейския консерватизъм“²⁵.

²³ Evans, et al..2018, p. 302.

²⁴ <https://www.euractiv.com/section/elections/interview/meloni-my-party-does-not-have-an-anti-european-wing/>

²⁵ Пак там.

След дискурсивен анализ ясно се откроява тренд към позициониране на правителството в полето на ‚мекия‘ евроскептицизъм. В първата си реч като италиански министър-председател Мелони очертава приоритетите на новото правителство и неговата европейска политика. Тя подчертава, че правителството няма за приоритет да забавя или саботира европейската интеграция, но в знак на евроскептичната позиция на своята партия призовава за повече „единство в многообразието“²⁶, като обръща внимание, че „Италия ще зачита всички съществуващи правила“²⁷, като същевременно ще допринесе за промяната на тези, които не са сработили.

Кризата относно *механизма ‚върховенство на закона‘* не се базира на въпроса как ЕС определя върховенството на закона, а по-скоро кога на ЕС е разрешено да прилага този механизъм. Не е изненадващо, че две държави – Полша и Унгария – откриват основни неразбирателства относно национални суверенитет и механизма. Инструментите, с които ЕС е възможно да повлияе на държавите членки са: спиране на плащания и ангажименти; намаляване на финансирането по съществуващи ангажименти и други подобни финансови механизми. Накратко, средствата, които ЕС дава на държавите членки, ще зависят от това, дали те отговарят и поддържат основните ценности на съюза: липсата на ангажимент към върховенството на закона означава отказ от финансиране от ЕС.

Изследователският казус с Полша е многомерен, тъй като съществува видим дисонанс между правителствената политика към ЕС и общественото мнение. Това поставя управлението в ситуация, в която не е възможно директната критика и противопоставяне на ЕС и европейските политики. Доминиращите възгледи в „Право и справедливост“ (ПиС) се позиционират в полето на ‚мекия‘ евроскептицизъм. Според тях държавата следва да остане член на Съюза и да направи опит за реформа отвътре. За постигане на целите си, ПП формира политиката си към ЕС в две направления. От една страна, партията възприема, че съществуват разногласия с европейския политически елит относно морално-културни въпроси. Отношението на управляващата партия към традиционния морал и националната идентичност е в рязък контраст със социално-либералния, космополитен консенсус, който преобладава сред западноевропейските културни среди и политически елити.

Политическото управление в Полша и Унгария твърди, че обвързването на изплащането и управлението на фондовете на Съюза със спазването на върховенството на закона е политически инструмент, основан на неясни и произволни критерии, като липсват правни основания в договорите на ЕС. Това обвързване е възможно да бъде използвано като

²⁶ https://www.repubblica.it/politica/2022/10/25/news/discorso_integrale_meloni_camera_fiducia-371646980/

²⁷ Пак там.

механизъм за ограничаване на националния суверенитет. Като се има предвид все по-инструменталния подход към членството в ЕС, може да се предположи, че неосигуряването на фондовете за възстановяване от икономическите последици от пандемията би било изключително вредно за правителството в Полша.

Глава III

Третата глава в дисертационния труд се занимава с процесите на парламентаризация и партизация на ниво ЕС. Главата е разделена на пет подглави, които разглеждат многомерните аспекти на тези процеси.

Третата глава започва с исторически анализ за възникването на европейските политически партии (*първа подглава*). За целите на дисертационния труд са отделени три основни елемента от развитието на институционализирането на европейските политически партии. Първият основен момент, който може да се отбележи е и първото официално признаване на съществуването на транснационални партийни формирования в рамките на Асамблеята се случва едва през януари 1953 г., по време на дискусиата и разискванията относно новия процедурен правилник на Асамблеята. Предложено е номинирането на членове в комисии да се опитва да балансира едновременно представителството на различни държави членки и различните политически традиции. Тези самоопределени процедурни правила позволяват институционализирането на политически групи, въпреки че това не е предвидено от Договора за ЕОВС (първото неформално самоовластяване на ЕП). Резултатът от този избор е фактическо разделение на три политически политически групи: християндемократическа, социалистическа и либерална. Това са основните партийни семейства в континентална Западна Европа по това време.

Вторият основен елемент е назначаването на Шелто Патийн като докладчик с основната цел да преразгледа проекта на конвенцията (основана на доклада Дехаус) от 1960 г. и да изготви нов доклад за преките избори на ЕП. След сравнителен анализ на докладите в периода следва да се отбележи, че докладът Патийн е по-малко амбициозен, но по-реалистичен от докладите на Дехаус и Ведел. На 14 януари 1975 г. ЕП приема доклада като резолюция. В този период се забелязва първото компромисно решение на ЕП и политическите групи в него относно избирателната процедура и институционализирането на европейските политически партии.

С договора от Маастрихт (1992) и последващия период на доклади на ЕП (трети етап) политическите партии на европейско ниво са изрично разглеждани като важен фактор за интеграция и тяхната роля е да формират европейско съзнание и да изразяват политическата воля на гражданите на Съюза. Чл. 138А от Договора от Маастрихт посочва, че политическите

партии на европейско ниво не само допринасят за формирането на европейско съзнание и за изразяване на политическата воля на гражданите на Съюза, но също и че те имат интегрираща функция. В новия чл. 10, т. 4 от ДЕС не се прави препратка към тяхната роля като фактор в процеса на интеграция. Този избор вероятно се дължи на идеята, че някои европейски партии са ясно и открито против процеса на интеграция. Друго обяснение на члена е политическата криза в рамките на ЕС относно провалената ратификация на Договор за създаване на Конституция за Европа и последвалия преговорен процес.

Първата работна хипотеза се разглежда във *втората подглава* на третата глава на дисертационния труд. Първата работна хипотеза може да се преведе като: Парламентаризацията на ниво ЕС подпомага процеса на партизация. Еволюцията на правомощията на ЕП несъмнено довежда до повишаване на значението на европартиите като основна структурираща единица на представителната демокрация на европейско ниво. Съществува връзка между засилването на ролята на Европейския парламент в законодателния процес и партизацията както на неговия политически дневен ред, така и на организационните принципи на институцията. Установяването на механизма на водещите кандидати - новият стил на европейска предизборна кампания и увеличаване на законодателните правомощия на ЕП, представляват нов път в историята на ЕС. Развитието на европейските политически партии се осъществява постепенно в тясно взаимодействие с разширяването на правомощията на ЕП.

Влиянието на ЕП в процеса на вземане на решения се основава на неговите (ограничени) формални права, предоставени от Договора от Лисабон. Чрез методите на историческия институционализъм и анализ на критичните разклонения (*critical juncture*) се доказва идеята, че представителите в ЕП използват различни канали и стратегии за неформалното овластяване на институцията. Едно от първите критични разклонения в работата на ЕП (Асамблеята) е изборът на представителите в ЕП е предложението номинирането на членове в комисии да се опитва да балансира едновременно представителството на различни държави членки и различните политически традиции. Чрез него процесите на партизацията директно навлизат в наднационалната институция.

Съгласно Договора от Рим председателят на ЕК се избира с единодушие между правителствените ръководители на страните членки в Европейския съвет. Следващата стъпка е всяко правителство да номинира членове на Комисията, които се одобряват с единодушно гласуване на Европейския съвет. ЕП няма официална роля в този процес. Но след първите преки избори, Парламентът решава да провежда неформално „гласуване на доверие“ на всяка следваща ЕК (второто критично разклонение). Тази практика се формализира с Договора от Маастрихт (член 214). Чрез договора се дава консултативно правомощие на ЕП по избора на

председател на Комисията, въвежда се правото на Парламента да наложи вето на Комисията като колективен орган. Променя се мандата на ЕК на пет години, за да съответства на мандата на парламентарната институция. ЕП прие по-силна интерпретация на своята роля и в дневния си ред включи гласуване по номинацията за председател на Комисията Жак Сантер, а по-късно и изслушвания с номинираните за членовете на ЕК²⁸. Като последна фаза по приемането на ЕК, ЕП предприема и гласуване на Комисията като колективен орган (третото критично разклонение, чрез която ЕП засилва процесите на парламентаризация). С договора от Маастрихт (1993 г.) се разширява вота на недоверие на Парламента от рамката на годишния доклад на ЕК. За първи път през 1998 г. и 1999 г. Парламента се възползва от нововъведените с договора компетенции. Комисията Жак Сантер на два пъти е остро критикувана - първото неодобрение на ЕП е за неуспешното справяне с огнището от Спонгиформна енцефалопатия по говедата (СЕГ) от страна на Комисията. С това действие, Парламентът въздейства пряко върху политиката на Комисията в сферата на безопасност на храните²⁹. ЕП изисква официален отговор от Комисията относно твърдения за лошото финансово управление и непотизъм (институцията извършва неправомерно уволнение на длъжностно лице, което публикува доклад за измами и лошо финансово управление). В навечерието на гласуването на недоверие председателят на Комисията Сантер публично заявява, че ще бъде създадена независима комисия, която да разследва твърденията и че ще има фундаментална административна реформа, включваща нов кодекс за поведение, правила, уреждащи назначаването и работата на ЕК.

Договорът от Лисабон въвежда промяна относно назначаването на председател на Комисията. Той постановява, че Съветът трябва да предложи кандидата за поста, като вземе предвид изборите за ЕП. Противно на предишната процедура, тук се посочва, че кандидатът се избира от квалифицираното мнозинство от всички членове на ЕП. Изборът на председател на Комисията от членовете на ЕП е с цел - демократична легитимност. Тези нови мерки потвърждават появата на партийна логика в институцията. Договорът от Лисабон изяснява принципа на парламентаризацията, като посочва, че Комисията като орган е отговорна пред Европейския парламент (чл. 17, ал. 8 от ДЕС). Гласуването на недоверие се отнася за ЕК като колективен орган. Съгласно ДЕС (чл. 17, ал. 6) член на Комисията трябва да подаде оставка, ако му бъде поискана от председателя на ЕК. Заедно с този член и решението от Рамковото споразумение за отношенията между ЕП и Комисията от 2010 г. се въвежда механизъм за влияние на ЕП при съставянето на ЕК. Парламентът използва неформална стратегия за

²⁸ Них, S., Hoyland, B., 2011, p. 43.

²⁹ Пак там, p. 46.

овластяване в този процес (четвъртото критично разклонение). Той прилага компетенциите си в процедурата за гласуване на Комисията, за да извлече отстъпки от правителствата на държавите членки относно техните номинации. Първият пример за това е от 2004 г., когато двама от членовете на Комисията с председател Жозе Мануел Барозу получават отрицателни становища от ЕП. Латвийската номинация на Ингрида Удре (обвинения в неправомерни дарение към нейната партия) и италианската номинация на Роко Бутильоне (по време на изслушванията пред ЕП представя крайни тези относно хомосексуалността) биват оттеглени след бламиране на ЕК от страна на ЕП.

В *третата подглава* се разглежда партизацията на ниво ЕС. Чрез подбрани казуси се дефинират отделните канали, чрез които европейските политически партии влияят върху процеса на вземане на решения на европейско ниво. Европейските партии играят определена роля в подготвителната работа за заседанията на Съвета и Европейския съвет, отново заедно с ключовите фигури от техните групи в ЕП. Това важи особено за три политически семейства: социалисти, либерали и ЕНП. Тези три семейства имат дългогодишно основно представителство в Съвета и Европейския съвет. Следователно техните съответни европейски политически партии създават координация между министрите или министър-председателите преди заседанията на Съвета и Европейския съвет. Социалистическото семейство провежда първата си подготвителна среща на Европейския съвет, известна като предварителна среща на върха, през 1974 г. (много преди Европейският съвет да бъде формализиран като институция), докато ЕНП организира първата си среща от този вид през 1980 г. Либералите започват по-късно-през 90-те години ³⁰. Тези срещи постепенно зачестяват и следователно се институционализират. Тези срещи преследват няколко цели: координация на позициите в рамките на едно политическо семейство; информиране на участниците за позициите на техните колеги (в рамките на политическото семейство); създаване на коалиция. Тези срещи са полезни и за изготвяне на дългосрочни стратегии, общуване и изграждане на мрежа в рамките на политическото семейство. По време на тези срещи европейските политически партии са ключов играч във вертикалната и хоризонталната координация, тъй като обединяват представителите на своите национални членове, комисарите, свързани с техните политически семейства, и представителите на тяхната група в ЕП (координатори, докладчици, председатели).

В допълнение към тези предварителни срещи на върха, политическите семейства се срещат и преди заседанията на Съвета. В този формат европейските политически партии отговарят за координацията. ЕНП провежда тези срещи от 2007 г., АЛДЕ започва

³⁰ Johansson, K., Raunio, T., 2019.

организирането им през 2015 г. ПЕС организира такива срещи от дълго време за определени формати на Съвета, но наскоро увеличава броя на съответните формати³¹. Зеленото политическо семейство също започва да организира срещи от този вид. Това се дължи на включването на зелени партии в правителствени коалиции в няколко държави членки. Срещите от подобен вид обикновено завършват с приемането на декларации, резолюции и общи позиции. Въпреки че няма реално хармонизиране на позициите (тъй като националната променлива остава водеща в рамките на Съвета и Европейския съвет), тези партийни мрежи и срещи улесняват преговорите и процеса на вземане на решения и косвено дават известно влияние на европейските политически партии³².

В *четвъртата подглава* се разглеждат партийните връзки между политическите партии на национално и европейско ниво и политическите групи в ЕП. Представителите в ЕП имат връзки с партиите както на национално, така и на наднационално ниво. По този начин членовете на ЕП могат да се разглеждат като агенти на двама потенциални принципали, т.е. техните национални партии, които контролират тяхното номиниране и избиране; и техните наднационални политически групи в рамките на ЕП. Политическите групи в ЕП контролират значителна част от ресурсите, следователно те се оказват в по-добра позиция от гледна точка на контрол и оказване на дисциплина на членовете на ЕП, отколкото националните партии. Освен това, дори националните партии да имат капацитета да се ангажират с наблюдение на членовете на ЕП, те може да не намират стимул за това. В допълнение, Хикс и Лорд твърдят, че националните партии са по-малко активни, когато става въпрос за наблюдение на своите представители в ЕП, тъй като знаят, че няма да бъдат пряко повлияни на национални избори, дори ако техните представители действат безотговорно³³. Следователно, членовете на ЕП имат по-силни регулаторни връзки с политическата си група в ЕП в ежедневната си работа, отколкото с националната си партия.

В последната *пета подглава* се търси отговор на въпроса съществува ли организирана опозиция различна от опозицията срещу институционалната система и процесите на европейската интеграция? Отговорът е свързан с анализ на хетерогенната съвкупност от гласове, представени в ЕП: възможно да се намери критика към ЕС, която да върви в посока на повече (или различна) интеграция, вместо да предлага по-малко интеграция в ЕС? Според Питър Меър подобен тип опозиционни сили са почти невъзможни – „щом не може да се организира опозиция в ЕС ... следва да се организира опозиция срещу ЕС“³⁴. Това от своя

³¹ Пак там.

³² Bardi, L., et al. 2020.

³³ Hix, S., Lord, C., 1997, p. 2018.

³⁴ Mair, P., 2007, p. 7.

страна означава, че всички опозиционни сили на наднационално ниво биват лишени от възможността да се противопоставят и следователно се организират срещу системата. Тук се разглежда и **втората работна хипотеза**. Предложената втора работна хипотеза има за цел да проучи моделите на опозиция в ЕП чрез изследването на пленарните дебати относно бюджета на Европейския съюз и резултатите от гласуванията. Теорията за „опозиционния дефицит“ предполага, че не може да се открие консолидация на опозиционните сили в ЕП. Десетилетия наред това се приема за даденост, но след процеса Брекзит настъпва нов етап на политизация и парламентаризация. Редица учени обсъждат несъответствието между теорията за „дефицит на опозиция“ и сегашния характер на ЕП. Натрупаните данни и резултатите от изследванията предполагат, че теорията за „опозиционния дефицит“ трябва да бъде преразгледана, доколкото вече има ясно групиране на два парламентарни „лагера“ – „проевропейски“ и „евроскептичен“, като консервативните партии, които безспорно причисляваме към втория, притежават черти на парламентарна опозиция.

За нуждите на настоящото изследване е направен контент анализ на дебатите относно гласуването на европейския бюджет в рамките на периода: 2009-2023 г. Изследването обхваща в цялост всички стенографски записи по определената тема. В него се отчитат над 400 изказвания (с писмените изказвания), като не са включени изказванията на Председателя на ЕП, неговите заместници или представителите на ЕК. Целта на изследването е да се проследят основните аргументи, като чрез тях са анализирани разновидностите на опозицията. Специално за изследването е създадена регистрационна карта с 5 показателя: Ключова дума; Аргументация на изказаната теза; Позиция на МЕР- утвърждаваща, отричаща, поставяща проблем; Отношение на МЕР-положително, неутрално, негативно; Изграждане на аргументацията-рационално-логично, емоционално-образно. От направения количествен и качествен анализ на моделите на опозиция по време на дебатите относно приемането на бюджета на ЕС в ЕП може да се направят четири извода.

Първо, позиционирането на политическите групи както спрямо политиките на ЕС, така и спрямо режима в ЕС изглежда се ръководи от тяхната идеологическа ориентация. Това съображение е особено вярно, когато става въпрос за дебатите относно бюджета. Докато десните опозиционни сили се противопоставят на принципна основа както на политиките, така и на режима на ЕС, ПГ на Левицата в Европейския парламент - GUE/NGL в Европейския парламент - GUE/NGL показва по-прагматичен подход.

Второ, това, което наистина обединява мотивацията и основната аргументация на опозицията в ЕП (независимо от тяхната идеологическа ориентация) е тяхното позициониране като опозиция на управляващата власт във всички наблюдавани политически дебати (когато

този модел се открива в дебата) както по отношение на характера на противопоставянето, така и на използваните мотиви.

Третият извод е свързан с дисциплината на националните политически партии в ПГ на ЕП. Констатациите от контент анализа описват сходство на позициите, изразени от партии, работещи в рамките на една и съща ПГ. Забележително изключение правят групите на ЕКР и ЕСПД.

Четвъртият извод е свързан с консолидацията на опозицията. В пиковите моменти на кризите, през които преминава ЕС, опозицията се консолидира против политиките на ЕС. В отделни времеви диапазони може ясно да се разграничат моделите на опозиция в ЕП. Крайно дясната опозиция в ЕП (ИД, ЕНС и ЕСПД) включва в своите изказвания критика, без да предоставя алтернативна политика или подход към кризите в ЕС, докато ИД и ЕКР се придържат основно към програмна опозиция, като разликата между двата подхода е, че ЕКР предоставят определени алтернативи.

Глава IV

В четвъртата глава от дисертационния труд е разгледан дебата на ниво ЕП и Съвета относно борбата за повишаване нивата на наднационалната партийност в изборите за ЕП. Главата е разделена на шест подглави. В първата подглава чрез кабинетно проучване е разгледан проблемът с демократичната легитимност и е обвързан с изборите за ЕП.

Във *втората подглава* чрез контент анализ на първично и вторично законодателство на ЕС и доклади на комисиите в ЕП се дефинират основните аспекти на динамиката на дебата относно транснационалната партийност на ниво ЕС. Изборните реформи на ниво ЕС се характеризират с поредица от промени както в Договорите, така и във вторичното законодателство. За систематизиране на дебата са обособени три ключови периода.

Основна характеристика на първия период от развитието на европейската избирателна система е идеологическото противопоставяне между идеите за единна избирателна система и произвеждане на първите преки избори. Както бе въведено в третата глава, този период завършва с компромисно решение от страна на ЕП (Асамблеята).

Вторият период от опитите за изграждане на единна избирателна система се характеризира с множество доклади по темата. Кратко след провеждането на преките избори, ЕП започва да очертава европейската избирателна система, потвърждавайки наднационалната идентичност на институцията. Падането на Берлинската стена през ноември 1989 г. и политическите процеси след това довеждат до преразглеждането на броя на представителите в ЕП от Германия. Следователно това бе поводът и за стартирането на нов процес по

създаването на единна избирателна система. Договорът от Маастрихт допълнително изисква преразглеждане на Изборния акт от 1976 г., поради преразпределение на местата и изменя чл. 138, параграф 3. По този начин се институционализира правото на ЕП да одобри предложението на Съвета относно единната избирателна процедура (ЕП има правото да инициира законодателна процедура относно синхронизирането на националните законодателните правила).

Последният исторически период се характеризира от два политически процеса: управлението на лейбъристкото правителство в Обединеното кралство (1997 г.) и промените в институционалната рамка на ЕС след влизането в сила на Договора от Амстердам (1999 г.). Управлението на лейбъристите подкрепя пропорционалната избирателна система при гласуване за представители в ЕП. Договорът от Амстердам - и всеки договор, сключен след това - включва следния изменен член 190, параграф 4 (предишен член 138, параграф 3). Въпросът за общите принципи включва концепцията, която се развива по време на последните доклади за изборната реформа. Това нововъведение предостави нова основа за обсъждане.

В *третата подглава* е създаден анализ на Избирателния акт от 1976 г. и сравнителен анализ на избирателната процедура касаеща изборите за ЕП в държавите членки на ЕС.

Докладът Дъф (2009-2014) е разгледан в четвъртата подглава на дисертационния труд. Той бележи началото на процеса относно последните фундаментални промени. Целта на доклада е да се балансират разширяващите се компетенции на ЕП и демократичната му отчетност. Ключовите точки в дебата датират в политическия дневен ред на парламента от десетилетия. Централната тема в докладите Дъф е паневропейски избирателен район, в който да се избират част от представителите в ЕП на базата на транснационална листа, съставена от европейските партии. Европейските граждани разполагат с два гласа – един за националната листа и втори за транснационалната. Вторият отличителен елемент на предложението се отнася до установяването на математическа формула за преразпределяне на местата на ЕП между държавите членки, съгласно чл. 14, ал. 2 от ДЕС. Докладите Дъф са съставени от няколко предложения. Общите характеристики между тях е целта изборите да се превърнат в наднационален процес, който не е монополизиран от националните партии.

Последният доклад относно изборната реформа е разгледан в *петата подглава*. ЕС датира от 2021 г. и докладчик е представителят на групата на Прогресивния алианс на социалистите и демократите Доменек Руиз Девеса. Това, което отличава този доклад е понятието „общи минимални стандарти“³⁵. Целите на доклада са сближаване на изборното

³⁵ Девеса, 2021

законодателство и постепенно движение към единно изборно право на ниво ЕС. Отново е засегната темата за паневропейски изборителен район, в който да се избират „четиридесет и шест представители за ЕП“³⁶ като водещите кандидати би следвало да оглавяват тези листи. В документа се предлага 28 членове на ЕП да бъдат избрани от единен изборителен район, включващ цялата територия на ЕС; паневропейските листи да бъдат съставени от кандидати, така, че да гарантират представителството и на двата пола (т.нар. алтернативни листи); всеки изборител да има възможност да даде един глас за цялата европейска листа в допълнение към гласа си за националната или регионалната листа; разпределението на местата в ЕП да се извършва в съответствие със системата Д’Онт; предлага се също и създаването на Европейски изборителен орган, който да координира информацията за европейските избори и да следи за спазването на общите изборни правила.

За нуждите на настоящото изследване е направен контент анализ на дебата в ЕП относно доклада Девеса, който обхваща целия стенографски запис. В него се отчитат над 70 изказвания (с 3 писмени изказвания), като не са включени изказванията на Председателя на ЕП, неговите заместници или представителите на ЕК. Целта на изследването е да се проследят основните аргументи, които са приведени към въпроса за наднационалната партийност. Основният извод, който се извежда от анализа на дебата е разцепление по консервативна линия (за/против задълбочаване на европейската интеграция) в ЕНП.

На ниво Съвет на ЕС са организирани две срещи, в които се обсъжда предложението за регламент на Съвета относно избирането на членове на Европейския парламент чрез всеобщи преки избори. Първата е на 18 октомври 2022 г., а втората – 27 юни 2023 г. В контент анализа са използвани данни от видео излъчването на срещите на Съвета. Чрез анализ на съдържанието са изведени позициите на държавите членки и е направен последващ сравнителен анализ на позициите. В заключение на изготвения анализ се открояват три тенденции: високият процент на държавите членки, които отхвърля европейзирането на изборите на ЕП чрез инструменти като: паневропейски изборителен район и европейски кандидатски листи се дължи основно на схващането, че подобни промени надхвърлят правомощията на ЕС, нарушават принципите на субсидиарност и пропорционалност и от трета страна нарушават Договорите на ЕС. Голяма част от опозицията е на мнението, че са необходими задълбочени анализи и разисквания, за да бъде постигнато компромисно решение. На противоположната страна е частта от опозиционните сили, които смятат, че промените от 2018 г. са напълно достатъчни за хармонизирането на националните изборни законодателства. Големите държави членки (Франция и Германия) подкрепят идеята за транснационалните изборителни листи и

³⁶ Пак там.

паневропейски избирателен район, което е възможно да благоприятства промяната на отношението на държавите с неутрални позиции.

Глава V

В последната глава от дисертационния труд се разглеждат два елемента от европейските избори: манифестите на европейските политически партии и поведението на гласоподавателите по време на гласуване на европейски избори. Тук се прави опит да се докаже и третата изследователска хипотеза. Третата работна хипотеза, е свързана с последиците от излизането на Великобритания от ЕС. Това е повратен момент в историята на Съюза, който поставя на дневен ред както пред политиците, така и пред гражданите въпроса за евентуалните тежки последици от разпадането на ЕС. Разгледана е теорията за второразредните избори и след сравнителен анализ на последните три европейски избора – 2009 г., 2014 г. и 2019 г. – ще се потвърди или отхвърли работната хипотеза, че след Брекзит теорията за изборите от втори ред не успява да обясни изцяло данните от изследването на нагласите на гражданите по време на европейските избори. Приема се идеята, че предизборните дебати имат свое специфично съдържание, – моделът „Европа има значение“ или теорията за значимостта на европейския проект - което е в противоречие с модела на второразредните избори.

В *първата подглава* се изготвя качествено проучване на предизборните програми на всички официално регистрирани европейски политически партии. Два изследователски метода предлагат инструменти за извършване на две нива на анализ съответно: анализ на съдържанието и анализ на дискурса. Първото ниво на изследването е извеждането на индикатори на базата на статистически анализ и вторичен анализ на данни. Чрез този метод ще е възможно да се открият корелационните връзки между различните индикатори и следователно да се изведат тенденциите в изследваната тема. Второто ниво на изследването е качествено изследване, чрез което ще бъдат идентифицирани идеологическите позиции на европейските политически партии.

Проучването включва подбор на индикаторите. Относно първия от разгледаните кливиджи (ляво-дясно и кризата в Еврозоната) са избрани следните фактори: 1) ос ляво-дясно; 2) държавна намеса или свободно предприемачество; 3) подобряване на обществените услуги и намаляване на данъците; 4) за преразпределение или против преразпределение; 5) планова икономика или пазарна икономика. За разглеждането на вторият кливидж (либерално-консервативен и миграционната криза) са избрани следните индикатори: 1) либерално-авторитарна ос; 2) религиозна-светска ос; 3) мултикултурализъм-етноцентризъм; 4) граждански свободи или законност и ред; 5) за либерални политики и против либерални

политики; 6) против рестриктивна емиграционна политика или за рестриктивна емиграционна политика; 7) защита на околната среда или икономически растеж. За анализа на третия кливидж (про-антиЕС) е разгледан индикатора: за задълбочаване на европейската интеграция или против задълбочаване на европейската интеграция.

Вторият етап от изследването изключва индикаторите, които имат слаба корелационна връзка с манифестите на европейските политически партии. Последващият анализ разглежда в дълбочина връзката между индикаторите (Идеологическата ос ляво-дясно; Държавна намеса или свободно предприемачество; Либерално-авторитарна ос; Защита на околната среда или икономически растеж; Религиозно-светска ос; Оста мултикултурализъм-етноцентризъм; Оста за задълбочаване на европейската интеграция или против задълбочаване на европейската интеграция) и предизборните платформи на европейските партии.

Парадоксът на европейските избори е далеч от своя край. Европейските политически партии остават все още формации тип ‚чадъри‘, в държавите членки, кандидатите за представители в ЕП организират своята кампания в по-голяма степен на базата на националните предизборни платформи, отколкото на европейските такива. Въпреки това, могат да се отбележат няколко елемента в посока европеизиране на изборния процес през последните избори за ЕП.

Втората подглава изготвя критичен анализ на двете основни теории разглеждащи поведението на гражданите по време на гласуване на избори за ЕП. На базата на теорията са изведени десет хипотези.

X1: Неодобрението на правителството увеличава вероятността избирател, който на национални избори е гласувал за партия представена в правителството да премине към подаване на глас за партия, която е извън него на изборите за Европейски парламент.

X2: Предпочитанията на гласоподавателите трябва да са еднакви и на двете нива на управление и следователно поведението по време на гласуване следва да е сходно.

X3: Колкото по-малка е разликата между предпочитанията на гласоподавателя по оста ляво-дясно и позицията на определена партия, толкова по-вероятно е избирателя да гласува за тази партия на изборите за ЕП.

X4: Неодобрението на правителството увеличава възможността гласоподавател да не гласува на изборите за ЕП.

X5: Поляризацията на партиите по отношение на измерението европейска интеграция увеличава вероятността за гласуване.

Х6: Неодобрението на задълбочаване на европейската интеграция увеличава възможността гласоподавател да не гласува на изборите за ЕП.

Х7: Колкото по-малка е разликата между предпочитанията на гласоподавателя по оста относно измеренията на европейската политика и позицията на определена партия, толкова по-вероятно е избирателя да гласува за тази партия на изборите за ЕП.

Х8: Информираността на гражданите относно европейските въпроси и изборите за ЕП влияе върху поведението по време на гласуване.

Х9: Ефектът от неодобрението на ЕС върху въздържането от гласуване е по-голям от ефекта на неодобрението на правителството върху въздържането от гласуване на изборите за ЕП.

Х10: Близостта между националните партии и гражданите по отношение на про/анти-ЕС измерение обяснява поведението на гласуване по-добре от всяка друга тествана хипотеза.

В третата подглава е изготвено количествено изследване на разработените 10 хипотези. Данните за изследването са взети от European Election Survey. За изчисленията на корелационните индекси е използвана софтуерната система SPSS. За да е успешно анализирането на европеизирането на изборите за ЕП и съответно легитимното начало на партизациата на ниво ЕС, следва да се изведе заключението, че нито една от двете теории относно изборите за ЕП не успява да обясни поведението на гласоподавателите в България изцяло. Корелационния анализ показва смесени резултати, които доказват отделни аспекти и от двата подхода.

В представеното в последната глава емпирично изследване на поведението на гражданите в България по време на гласуването на изборите за ЕП се доказва, че са налице достатъчно основания за подновяване на дебата относно същността на европейските избори. Преразглеждането на теорията на Рейф и Шмит е необходимото начало за анализ на европейската партийна система. Изследваните хипотези в пета глава от дисертационния труд и доказването на част от тях несъмнено са основание за допълнителен анализ и предефиниране на процесите на европеизация на изборния процес в България. Заедно с качествено изследване на европейските манифести, се очертават аспектите на легитимното начало на партизациата на ниво ЕС. И двете проучвания идентифицират промяна във воденето на предизборна кампания по време на избори за ЕП, т.е. политизацията на европейските въпроси неизменно променя националния политически дневен ред. Наблюдава се тенденцията към невъзможност за изолирани национални политологични анализи (извън общоевропейската перспектива).

Заклучение и научни приноси на дисертационния труд

В дисертационния труд се разглеждат три аспекта на европейската партийна система: процесите на поляризация, кливидж теорията и европеизирането на изборите за ЕП. В заключение от направените анализи може да се обобщи, че процесите на поляризиране не са свързани с липсата на опозиция (липсата на опозиция е следствие от консенсусната демокрация). Изводите, които могат да се направят от анализите относно процесите на поляризация на европейската партийна система са:

1. Процесите на поляризиране на ЕП са следствие и проявление на поляризацията на националните партийни системи.
2. Европеизацията не води до формиране на хомогенна политическа алтернатива и опозиция. Съществува тяхно ясно и разграничимо представителство, но не може да получи мнозинство в ЕП, защото е категорично разделено на три лагера: радикализира десница, радикализирана левица и мек евроскептицизъм.
3. Политическата криза с Брекзит показва, че няма ресурс за възникване на нови самостоятелни анти-европейски партии.

Процесите на поляризиране водят до ерозия на ‚голямата коалиция‘, но същевременно с това тя не е свързана с тези процеси. Въпреки че винаги е съществувала съпротива към европейския проект, до 90-те години на миналия век идеологическото течение е маргинално. Съществуването на консенсус относно основната идея за обединение (въпреки всички различия между междуправителствените и федералните концепции за Европа) може да бъде показано от позициите на управляващите партии, поне в континентална Европа, през втората половина на XX век. От демократична гледна точка, този широк консенсус на елита, известен също като разрешителен консенсус, винаги е бил проблем, тъй като е бил придружен от липсата на демократични преговорни процеси в европейската публична сфера. Едва с влизането на Партия на свободата на Австрия (FPÖ) в правителството на Австрия през 2000 г. тази традиция е прекъсната. В този период за първи път открито антиевропейска или евроскептична партия в полето на ‚твърдия‘ евроскептицизъм поема правителствена отговорност. Реакциите от други страни от ЕС са силно негативни. По-специално френският президент Ширак и германският канцлер Шрьодер критикуват Австрийската народна партия за влизането в коалиция с десните популисти. Тези двама политици представляват двете големи партийни семейства - ЕНП и ПЕС. Европейската интеграция постепенно се превръща в оспорван процес, което поражда противопоставяне в общественото мнение и сред политическия елит. Дълго време тези противопоставяния се разглеждат като незначителни или временни, но днес има широк консенсус, че евроскептицизмът се е превърнал в стабилен и

устойчив феномен в цяла Европа. Въпреки общото признаване на ЕП като основна движеща сила на задълбочаването на европейските интеграционни процеси, евроскептичните представители в тази институция я използват като форум за активна защита и популяризиране на своите гледни точки.

В обобщение в дисертационния труд се твърди, че про/анти ЕС като кливидж на този етап не може да възникне, поради изключително голямата нехомогенност на анти-европейските политици - несъвместимостта на крайно лявото и крайно дясното. Това са две пресичащи се групи, без потенциал за обединение и е невъзможно да говорим за обединения на анти-европейските избиратели. Процесите на поляризиране не са свързани с липсата на опозиция (липсата на опозиция е следствие от консенсусната демокрация). Изводите, които се правят от изследването на кливидж теорията на ниво ЕС са:

1. Войната в Украйна отслабва анти-европейското крило в ЕП на базата на външнополитическия кливидж.
2. Автентичен европейски кливидж би възникнал тогава, когато поведението на гласоподавателите по време на европейски избори е повлияно от европейските въпроси, а не национални, а на този етап това не е се доказва.

Евроскептичните национални партии и съответните им политически групи в ЕП са изправени пред интересен парадокс: те постигат най-големия си успех на европейските избори (2009 г. и 2014 г.), но след като бъдат избрани, те трябва да действат в рамките на институция и по-общо казано, политическо устройство, което силно критикуват или дори отричат. Тази ситуация създава напрежение не само за тези участници, но и за Парламента и ЕС. В по-широк план, евроскептичните политически групи в левия и десния политически спектър поставят под въпрос мястото на политическия конфликт в рамките на ЕС като политическа система, която разчита на консенсусен процес на вземане на решения. Тази тема е ключова за анализирането на бъдещото развитие на европейската интеграция и политическите процеси в съюза. Необходим е задълбочен анализ на поведението на ЕКР (като опозиционна сила в ЕП) относно разширяването на компетенциите на ЕС в нови сфери на политиката или разширяване на компетенциите на ЕС относно по-строг контрол.

Последната разгледана тема е свързана с европеизирането на изборите за ЕП и легитимното начало на партизацията на ниво ЕС. Разглеждането на изборите за ЕП в България чрез количествен анализ и тестване на двата теоретични модела (избори от втори порядък и моделът „Европа има значение“/теорията за значимостта на европейския проект ‘) и дискурсивния анализ на предизборните манифести на европейските политически партии, могат в по-широка перспектива да помогнат за изследването на партизацията и

парламентаризацията на ниво ЕС. От друга страна анализите на процесите на поляризиране на ниво ЕП отваря врата на множество изследвания относно влиянието ѝ върху картелизацията (която според доказателства в дисертационния труд вече не е налице в ЕП) и развитието на мнозинствата в ЕП. От изследването на европейския изборен процес в България в периода 2009-2019 г. (Глава 5) може да се подчертае значителната роля на националните политически партии за оформянето на естеството на изборите за ЕП. Ако се вземе предвид цялостния процес на изборната реформа на ниво ЕС, може да се направи извода, че подходът на ЕП е да насърчава, на всеки етап от създаването на изборни правила, амбициозни предложения за прилагане на разпоредбите на Договорите. При контент анализа на основните документи може да се разкрие силен федералистки подход към темата за изборите за ЕП. Всички основни доклади – свързани с изборните промени – отразяват разискванията в комитетите по конституционни въпроси и политически въпроси. Те от своя страна се характеризират с пристрастна позиция към задълбочаване на интеграционните процеси.

Възможни насоки за последващи бъдещи изследвания в тази област са детайлното изучаване на въпросите: Кои фактори водят до ерозията на консенсусния модел в ЕС – процесите на поляризация или мекия евроскептицизъм? В дисертационния труд е стигнато до извода, че се забелязва процес на ерозиране на консенсусния модел в ЕС, но на този етап от проучването и изследването е рано да бъде изведена тенденция. Последните проучвания свързани с нагласите на европейските граждани относно изборите за ЕП 2024 г. показват, че партиите на „антиевропейското“ дясно ще увеличат своя процентен дял в ЕП - антиевропейските партии „ще оглавят проучванията в най-малко девет държави-членки на ЕС и ще заемат второ или трето място в още девет страни в блока“³⁷. Резултатите показват, че двете основни политически групи, (Европейската народна партия и Прогресивният алианс на социалистите и демократите) ще претърпят още по-голям спад на представителството си. Форматът на следващия ЕП ще бъде още едно доказателство за разграждането на картелния модел в ЕП.

Изследователски приноси на дисертационния труд

1) Чрез анализ на поведението на гражданите по време на гласуване в избори и на поведението на евроскептичните политически групи в ЕП по време на дебатите и гласуването на европейския бюджет (Втора глава) се доказва, че нарастването на парламентарното представителство и политическо влияние на евроскептичните политически партии не води до

³⁷ Хикс, С., Кънингам, К., 2023 г.

възникването на обособена група евроскептични гласоподаватели (voter alignment), нито до създаването на хомогенна евроскептична алтернатива.

2) Чрез методите на историческия институционализъм (Трета глава) се доказва значимата взаимовръзка между процеса на парламентаризация (засилването на правомощията на ЕП) и процесите на партизация (институционализирането на добре организирани и финансирани европейски партии).

3) Чрез дискурс анализ на дебатите в ЕП и Съвета (Четвърта глава), качествено изследване на предизборните програми на европейските партии и количествено изследване на поведението на гражданите по време на гласуване в избори за ЕП (Пета глава) се доказва относителната автономност на процесите на партизация и европеизация на изборите за ЕП. Институционализирането на европейските политически партии не гарантира преодоляването на модела на "второразредни национални избори", характеризиращи европейския изборителен процес.

Списък на научните публикации

1. Маринова, М. (2020). Секюритизация на общественото здраве-перспективи пред европейската интеграция, в Европейският съюз и новото нормално от социална изолация към гражданска осъзнатост, София: СУ „Св. Климент Охридски“ и Фондация за свободата „Фридрих Науман“, София.
2. Маринова, М. (2021). „Моделът на европейските избори в България – изборите за Европейски парламент 2019 г.“, 2021, „(Не)възможният ЕС – време на решения за общото бъдеще“, Софийски университет „Св. Климент Охридски“ и Фондация за свободата „Фридрих Науман“, София.
3. Маринова, М. (2022). „Парламентаризация и партизация в Европейския съюз“, Докторански четения т. 5, Софийски университет „Св. Климент Охридски“, Философски факултет
4. Маринова, М. (2022). „Дебатът за войната в Украйна и предефинирането на про/анти европейския кливидж.“, В „Европейският съюз в околото на бурята – Обединена Европа или Европа на нациите“, Софийски университет „Св. Климент Охридски“ и Фондация за свободата „Фридрих Науман“, София.
5. Маринова, М. (2023). „Законодателни Промени и Законодателни Инициативи Касаещи Изборите за Европейски Парламент – Дебатът за Наднационалната Партийност“, Докторански четения т. 6, Софийски университет „Св. Климент Охридски“, Философски факултет
6. Маринова, М., (2023). „Консолидация на опозицията в Европейския парламент: доказателства от разискванията относно приемането на европейския бюджет“, В „За хората и институциите – време за решения в ЕС“, Софийски университет „Св. Климент Охридски“ и Фондация за свободата „Фридрих Науман“, София.

Библиография

1. Bardi, L., et al. (2010). How to create a transnational party system. A study prepared in the framework of the European Union Democracy Observatory for the European Parliament (AFCO Committee).
2. Bardi, L., et al. (2020). The European Ambition: The Group of the European People's Party and European Integration. *Nomos*.
3. Cox, G. W., McCubbins, M. D. (1993). *Legislative Leviathan: Party Government in the House*, Berkeley, CA: University of California Press.
4. Evans, G. Et al. (2018), European but not European enough: An explanation for Brexit, *European Union Politics*, vol 20, issue 2, pp. 282-304.
5. Haas, E., (1958). *The Uniting of Europe*, Stanford: Stanford University Press, 1958; (2004), Notre Dame University Press.
6. Hix, S. (1994) 'The study of the European community: The challenge to comparative politics'. *West European Politics*, vol. 17, no. 1, pp. 1-30.
7. Hix, S. (2002). 'A supranational party system and the legitimacy of the European Union'. *The International Spectator: Italian Journal of International Affairs*. Vol. 37, issue 4, pp. 49-59.
8. Hix, S. (2008). 'Towards a partisan theory of EU politics', *Journal of European Public Policy*. Vol. 15, issue 8, pp. 1254-1265.
9. Hix, S., Høyland, B. (2011). *The Political System of European Union*, 3rd ed. London: Palgrave.
10. Hix, S., Kreppel, A., Noury, A. (2003), 'The Party System in the European Parliament: Collusive or Competitive?', *Journal of Common Market Studies*, vol 41, issue 2, pp. 309-331
11. Hix, S., Lord, C. (1997). *Political Parties in the European Union*. London: Macmillan.
12. Hooghe, L., Marks, G. (2001), *Multi-Level Governance and European Integration*, Lanham, Rowman & Littlefield.
13. Hooghe, L., Marks, G. (2009). A Postfunctionalist Theory of European Integration: From Permissive Consensus to Constraining Dissensus. *British Journal of Political Science*, 39(1), pp. 1-23.
14. Hooghe, L., Marks, G. (2018). Cleavage theory meets Europe's crises: Lipset, Rokkan, and the transnational cleavage, *Journal of European Public Policy*, 25(1), 109-135.
15. Johansson, K., & Raunio, T. (2019). *Political Parties in the European Union*. Oxford Research Encyclopedia of Politics
16. Katz, R., Mair, P. (1994). The Evolution of Party Organizations in Europe: The Three Faces of Party Organization. *American Review of Politics*, 14, 593-617.
17. Kreppel, A. (2002). *The European Parliament and Supranational Party System: A Study of Institutional Development*. New York: Cambridge University Press.
18. Ladrech, R. (1997). 'Partisanship and Party Formation in European Union Politics. *Comparative Politics*', vol 29, issue 2, pp. 167-185.
19. Lord, C. (2006) 'Democracy and the European Union, Matching Means to Standards', *Democratization*, vol. 13, issue 4, pp. 668-684.
20. Luther, K., Müller-Rommel, F. (2002), *Political Parties in a Changing Europe*, Keele European Parties Research Unit, Working Paper 14.
21. Mair, P. (2007). Party systems and alternation in government, 1950-2000: Innovation and institutionalization. In Gloppen, S., Rakner, L. (eds), *Globalisation and democratisation: Challenges for political parties*. Bergen: Fagbokforlaget.
22. Niedermayer, O. (1984), 'The transnational dimension of the election', *Electoral Studies*, Volume 3, Issue 3, pp. 235-243.
23. Pridham, G., Pridham, P. (1981) 'Transnational party co-operation and European integration: the process towards direct elections', London: Routledge.

24. Sartori, G. (1976). „Parties and Party Systems: A Framework for Analysis“, Volume I. New York: Cambridge University Press.
25. Taggart, P. (2020). Failing the European Rorschach test? European integration and euroscepticisms. In: Gilbert, Mark and Pasquinucci, Daniele (eds.) Euroscepticisms: the historical roots of a political challenge. European Studies (36). Brill, Leiden, pp. 222-229.
26. Коларова, Р., 2008. „Сравнително европейско управление: институционален анализ“, Мултипринт, София. 220.